

DOBÓ GÁBOR

„A közönség nevet, az elnök komor arccal néz maga elé”¹ –
F. T. Marinetti előadása a Magyar Tudományos Akadémián

(*Marinetti Magyarországon*) Filippo Tommaso Marinetti a Corvin Mátyás Egyesület meghívására 1931. június 15-én 10 órakor érkezik Budapestre. A pályaudvaron egyetemi tanárokból és az olasz követség tagjaiból álló hivatalos küldöttség fogadja. Előadását 16 órai kezdettel tartja meg a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében „A mai Olaszország és a világ futurizmusa” címmel. Marinetti 1929-től az Olasz Királyi Akadémia tagja,² meghívása feltehetően az 1927. április 5-ei barátsági szerződés aláírása után megerősödő olasz-magyar kapcsolatokkal, tehát kultúrpolitikai okokkal, nem futurista érdemeivel magyarázható.³ Erre Berzeviczy Albert – aki ekkor nem csak a Corvin Mátyás Egyesületnek, de többek közt az Akadémiának és a Kisfaludy Társaságnak is elnöke – Marinetti előadását bevezetve utalást is tesz: „[A futurizmusról] még nincsen megállapodott közvélemény, de számolnunk kell – úgymond – a ténnyel, hogy a konzervatív fasizmus felkarolta a futurizmust, ami csak annak a jele lehet, hogy azt nem romboló, hanem alkotó erőnek tekinti.”⁴ Az elnök „méltatta ezután Marinetti hazafias erényeit”,⁵ majd hangsúlyozta, hogy a költő Mussolini személyes jó barátja, ennek kapcsán pedig „megemlékezett arról, hogy Mussolini színműve milyen sikert aratott a Nemzeti Színházban.”⁶ (A színdarab címe egyébként – ahogy a Pesti Napló is írja – *Száz nap*. Schöpflin Aladár írt róla recenziót a *Nyugatban*).⁷

Leszámítva, hogy Marinetti a dráma kapcsán kijavítja Berzeviczyt („Sajnos – mondja olaszul – ellent kell mondanom illusztris bekonferálómna. A szóban forgó darabot nem Mussolini írta. Ő legfeljebb csak inspirálhatta egy ötlettel. A darabnak kétségkívül vannak előnyei, de ha Mussolini írta volna, sokkal jobb lett volna.”)⁸ – a költő lényegében kapcsolódik az elnök bevezetőjéhez. Amikor a futuristák ki-

¹ BÁLINT GYÖRGY: Futurizmus a Tudományos Akadémián. = *Pesti Napló*, 1931. jún. 16., 7.

² ENRICO CRISPOLTI, *Storia e critica del futurismo*. Editori Laterza, 1987, 218.

³ ROMSICS IGNÁC: *Magyarország története a XX. Században*. Budapest, Osiris, 2005, 237.

⁴ [név nélkül]: Marinetti az olasz akadémikus a nemzeti futurizmusról. = *Budapesti Hírlap*, 1931. jún. 16., 10.

⁵ *Uo.*

⁶ [név nélkül]: Futurista az Akadémián. = *Újság*, 1931. jún. 16., 5.; [név nélkül], „A futurizmus előrevetített nacionalizmus”: Marinetti előadása a Korvin Mátyás Egyesületben. = *Nemzeti Újság*, 1931. jún. 16., 7. Hasonlóan fogalmaz továbbá: I. m. = *Budapesti Hírlap*, 1931. jún. 16., 10.; BÁLINT GYÖRGY: I. m.; GÁSPÁR MIKLÓS: Marinetti előadást tart az Akadémián. = *Pesti Hírlap*, 1931. jún. 16., 8.

⁷ SCHÖPFLIN ALADÁR: Bemutató. = *Nyugat*, 1931/12.

⁸ BÁLINT GYÖRGY: I. m.

egyezték a rezsimmel, a faszizmust a futurizmus minimumának nevezték. Ahogy Marinetti előadásában közös eredettörténetről beszél („Harc, harc, tradíciórombolás, az élet leegyszerűsítése, Mussolini tipikus futurista temperamentum. A futurizmus a fiatal faj erejét és teljesítőkéességét fokozta a maximumára. Mi voltunk az elsők, – mondja büszkén Marinetti – akik botokkal vertük fejbe azokat, akik nem hagyták magukat meggyőzni”),⁹ vagy amikor a futurizmusról azt állítja, hogy ugyanazt jelenti a művészetben, mint a faszizmus a politikában¹⁰ – az ebbe a doktrínába illeszkedik. Több (konzervatív) lap idézi a beszédből Marinetti faszizmus-kompatibilis futurizmus-definícióját: „A futurizmus nem más, mint erős nemzeti öntudat, amely szakítva a múlttal, a jövőt akarja megteremteni, de úgy, hogy kifejezésre juttassa a fajnak legnemesebb és legsajátosabb tulajdonságait. Más szavakkal: „előrevetített erős nacionalizmus”.¹¹

A nem kormánypárti lapok persze maliciózusabbak a beszédből kirajzolódó konformista avantgárd magatartással kapcsolatban, ám arányaiban jóval többet bírálják következetlensége, köpönyegforgatása miatt magát az Akadémiát, a konzervatív sajtót és közönséget, mint Marinettit. „Most egyszerre betért az Akadémiára Marinetti, aki mellett legalább fel lehet hozni enyhítő körülményként, hogy ha nem is írt a duceval közös szindarabot, de jó fascista, s mint ilyen, jó szövetséges.”¹² „Az akadémiák régi ostromlója simán jutott be az akadémiába, és eszé ágában sem volt felgyújtani.”¹³ „Az egykori gyújtogatót Berzeviczy Albert elnök úr, mint excellenciás akadémikustársát üdvözölte a szép számban összegyűlt, megválthatatlanul konzervatív grófok és hercegek gyülekezete előtt. És Marinetti válaszolt az üdvözlésre.” – írja Kassák.¹⁴

Marinetti akadémiai előadása a magyarországi avantgárd recepciójának különös pillanata. A magyar avantgárd ekkorra már lényegében megszűnt: jelképes halálát a Dokumentum folyóirat 1927. májusi, utolsó számával szokás datálni¹⁵ – érdeklődés hiányában a lapot többé nem jelentetik meg. Bár Kassák Munkaköre sok szempontból hasonlít a Bauhaus önnevelő, önszerveződő kezdeményezéséhez, mozgalmoszerű avantgárdról a továbbiakban nem beszélhetünk.

Berzeviczy nem tévedett, Marinetti fasiszta volt, de egyben avantgárd művész is: akadémiai előadása is igen szokatlan módon zajlott. „Széles lendülettel mutat fel az Akadémia díszes oszlopfőire és karzatjaira. – Hát igen, lehet, hogy ebben is van valami szépség, de hát... – És dübörögnek a szavak az új, racionális építészetről, amely szakít a polgári ízléstelen cikornyákkal. A közönség néma csendben

⁹ Uo.

¹⁰ BÁLINT GYÖRGY: Gyorsinterjú Marinettivel Budapesten. = *Magyarország*, 1931. jún. 16., 6.

¹¹ I. m. = *Nemzeti Újság*; I. m. = *Budapesti Hírlap*; I. m. = *Pesti Hírlap*.

¹² ZSOLT BÉLA: I. m.

¹³ BÁLINT GYÖRGY: I. m. = *Magyarország*, 1931. jún. 16./6.

¹⁴ KASSÁK LAJOS: Marinetti az Akadémián. = *Nyugat*, 1931/13.

¹⁵ PL.: ACZÉL GÉZA: *Kassák Lajos*. Budapest, Akadémiai, 1999, 138–139.

hallgat.”¹⁶ Marinetti egyáltalán nem tartotta tiszteletben a magyar konzervatív közönség normáit, a kormánypárti újságok, pozíciójára való tekintettel, kénytelenek voltak mégis apologetikus, esetleg kissé vállveregető módon elismerő kritikákat közölni az eseményről. A liberális, baloldali vagy avantgárd tudósítók viszont ironikus távolságtartással, sokszor gúnyjal írtak Marinetti előadásáról. „Mindig is nagyra becsültem azokat, akik ki tudják magukat fordítani a saját bőrukéből. S amint láthatjuk, a magyar konzervativizmus ugyanolyan jól ért ehhez, mint Marinetti, a jövő költőapostola. A kerék fordul, s akik tegnap ellenségek voltak, azok végül is, ha kissé feledékeny természetűek és nem túlságosan változatos ízlésűek, mint igazi testvérek, összetalálkoznak” – olvassuk például Kassák Lajostól.¹⁷

(*Futurizmus Olaszországban*) Az előadás természetesen nem csak az avantgárd korabeli magyarországi befogadási stratégiáiról, de a futurizmus harmincas évek eleji olasz helyzetéről is tájékoztat. Bár a futurizmus és a fasiszta rezsim viszonya korántsem volt mindvégig felhőtlen, a tárgyalt időszakban (amikor Marinetti egyébként több ízben is járt Magyarországon)¹⁸ még leginkább megfelelni látszott annak a képnek, amely a futuristákról a háború után kialakult. A fentebb is idézett fasiszta-futurista szövegek az önlegitimációt is szolgálták.

A futurizmus helyzete ugyanis nem volt stabil. A világháború végén a bontakozó fasizmussal való, inkább véletlenszerű és alkalmi együttműködések 1920-ban végül is megszakadtak. A szövetséget a Futurista Politikai Párt bontotta fel, éppen a fasiszták szerintük megalkuvó politikai manőverei miatt.¹⁹ 1924-ben Marinetti gesztust tesz a fasiszta vezetésnek (Mussolininek dedikálva megjelenteti *Futurizmus és fasizmus* című írását), a kiépülő totális rendszerben a futurizmus azonban nem válhatott meghatározó művészeti irányzattá. A rezsim imperiális allúzióinak sokkal jobban megfelelt a novecentismo klasszicizáló, triumfális építészete, a közérthető falfestmények, mintsem a futurizmus dinamikus, absztraktba hajló lázas avantgárdja. Amikor pedig német hatásra a harmincas évek második felétől Olaszországban is elkezdtek „elfajzott művészetről” (*arte degenerata*) beszélni, a futuristák komolyan védekezni kényszerültek. „A ‘modern’ művészet azért, mert Marinettinek tetszik, még nem valami dicsekedni való nemzeti büszkeség, hanem tumor, amit ki kell metszeni” – idézi Crispolti az *Il Tevere* című lapból.²⁰ A kérdés körül kialakuló, igen heves sajtóvitában a futuristák – az akadémiai előadás szövegéhez hasonlóan – a tízes évek végi futurista és forradalmi fasiszta együtt-

¹⁶ BÁLINT GYÖRGY: *I. m.*

¹⁷ KASSÁK LAJOS: *I. m.*

¹⁸ Az 1931-es előadás után 1932. május 18–20-ig a PEN Klubok budapesti kongresszusán vesz részt, 1933. április 25-én pedig ismét az Akadémián tart előadást.

¹⁹ ENRICO CRISPOLTI: *I. m.*, 214–216.

²⁰ *Uo.*, 222.

működésre hivatkoztak, sőt, szemben az „opportunistákkal”, ezt a futurista megközelítésű forradalmi fasizmust nevezték a fasizmus *igazi* formájának.²¹

(*Futurista est? Szabad szavas költemények az Akadémián*) Marinetti az Akadémián mindenesetre valódi avantgárd estet adott: a sajtó legélénkebben a költő magával ragadó, de provokatívnak bizonyuló előadásmódjával foglalkozott „Az ember él, izzik, lelkesedik. Déli szónok. Sokszor drámai színészre emlékeztet. Egyetlen temperamentum, egyetlen lendület. Gyorsan, déli hévvel, futurista szenvedélyvel, széles és kifejező gesztusokkal beszél, felvillanyozza azokat is, akik nem tudnak olaszul.” – írja az Újság.²² „Szuggesztív, dinamikus, vad, gúnyos, lángoló és fölényes. A legremekebb szónok. A legremekebb pozőr. Póza műremek, pátosza műalkotás, az ember külön élvezi függetlenül a szavaktól, amelyeket mond. És a szavakat függetlenül a tartalmuktól.” – olvassuk a Pesti Naplóban.²³

Marinetti akadémiai előadása a nem csupán „elszavalt”, de – a korabeli cikkek tanúsága szerint – elő is adott hangutánzó költemények miatt is lehetett *serata futurista*-ízű: a futurista szabad szavas (*parolibero*) hangutánzó költemény létmódja ugyanis nem az olvasás, hanem az előadás. „Egy vers, egy futurista vers jelentsen mindent. A mindenséget foglalja magába a fizikai hatásoktól az elvont ideáig. Szintézis, szintézis, szintézis! Az egész világ egy versben. Az érzékekre hasson. Deklamáció! A vers célja nem az, hogy nyomtatásban megjelenjen, hanem hogy előadják. A legtöbb futurista verset gramofón lemezekre hozzuk forgalomba.” – nyilatkozza Marinetti előadása előtt a Magyarországnak.²⁴

„[...] Azt szokták mondani begyöpösödött fejű esztétikusok, hogy a mai technikai kultúrában kipuhtul a költészet, mert nem akad lírai tárgy, mit megénekelhessen. Holott soha, semmilyen korban annyi új, megénekelni való tárgy és érzékeltetni való tárgy nem akadt, mint ma. Csak persze, nem a régi módszerekkel, hanem a hangok segítségével. Nem olvasni kell a verseket, hanem hallani. Figyeljék csak meg.”²⁵ Az 1931-es akadémiai előadás legemlékezetesebb pillanatai következtek, amikor az összejövétel zárásaként Marinetti hangutánzó költeményeket adott elő.

Először híres *A Mon Pégase/All'automobile da corsa* (Kosztolányi Dezső fordításában: *Óda a versenyautomobilhoz*) című versét szavalja el. „Megjátssza a versenyautomobilt, dübörög, túlköl, zúg, mint hogyha motor dolgozna benne és kövek recsegnének a kerekei alatt.”²⁶ Utána vers következik egy „bankszolgáról, aki számolja a pénzt” (ezt azonban csak a Magyar Hírlap említi), majd a *Drinápoly ostroma*

²¹ *Uo.*, 221–224.

²² [név nélkül]: Futurista az Akadémián. = *Újság*, 1931. jún. 16., 5.

²³ BÁLINT GYÖRGY: I. m. = *Pesti Napló*, 1931. jún. 16., 7.

²⁴ *Uo.*

²⁵ P. GY.: A kutyaugatás és a háborús ütközet költői ritmusa Marinetti budapesti előadásában. = *Magyar Hírlap*, 1931.

²⁶ BÁLINT GYÖRGY: I. m. = *Pesti Napló*, 1931. jún. 16., 7.

(*La Battaglia di Adrianopoli*), amely viszont igazi szabad szavas futurista költemény. „[...] hanggal festette a világháború csatájának zaját, ágyúk bömbölését, gépfegyverek kattogását, közben a harcba induló katonák dalát, mely hirtelen zajba fullad, a legszörnyűbb morajlás közepette támadt pillanatnyi csöndet, melyet egy kis madár csiripelése tett még várakozóbban némává, és művészet volt: újszerű, semmihez sem hasonlítható, vad, sokaknak talán érthetetlen, de mégis csak művészet.”²⁷ „Marinetti most gépfegyverre, srappellá, repülőgéppé, jajgató sebesültté és kiszáradt folyóvá változik. Vad hangutánzó harsognak, vonítanak, vijjognak bele az Akadémia márványcsarnokába. Az egyik falról komolyan néz egyenesen Marinetti Könyves Kálmán királyunk.”²⁸ Végül pedig – ahogy Bálint György azonosítja –, *Farkaskutyám szagtájképe* című, derűtséget kiváltó költeményét szavalja el (bár a Magyar Hírlap tudósítója foxinak érti). „A dobogón megelevenedik a kutya érzésvilága, amint vágat a mezőn, és örül a tavasznak. A kutya szagokban örül, Marinetti utánozza, amint szaglászik, összehúzza az orrát, hangosan szuszog, a közönség nevet, az elnök komor arccal néz maga elé. A kutya, amelyről a vers szól, virgonc kutya, ízlése kutyaízlés és az ilyen ízlésekről nem lehet vitatkozni. A kutya kellemesnek találja olyan tárgyak illatát, amelyek nem foglalhatnának helyet minden művelt család asztalán, sem az akadémiai zöld asztalokon. A kutya élvezi ezt az illatot és közönség most már teljesen felszabadultan, harsogó derűtséggel élvezi a helyzetet. A freskók megdermednek fenn a félhomályban. Marinetti átszellemülten, lázasan rohan a két asztal között, szavaiban a kutya mámoros illatélményei. A mozgás, a zaj, a humor, szóval a futurizmus paroxizmusa ez.”²⁹ Megjegyzendő, hogy – amint azt Bálint György is finoman jelzi – a jelenet nem volt egészen szokványos a Magyar Tudományos Akadémia falai között, így a konzervatív lapok Marinetti előadásának végéről, „*A farkaskutyám szagtájképéről*” többnyire diszkrétén hallgatnak. Egyedül a Budapesti Hírlap próbálja menteni a menthetlent. „És művészet, bár a fenségnek híján és sokszor szinte a groteszkbe fulladva, volt a kutya monológja is, melyet a sétáló eb szaglószervein át gondolkodva tart. Mindenki, akinek valaha kutyája volt, amelyet szeretett, érezhette, hogy ez a vers – Marinetti ‘szabad szavak’-nak nevezi előadási formáját – a kutya lelkének ismeretéből fakadt. Egy élő, eleven, hús és vérből való kutya szaladt, táncolt, szaglászott, hempergett, rosszalkodott, élt és imádta gazdáját előttünk.”³⁰

Marinetti akadémiai előadása könnyen azonosítható *serata futuristaként*. A *serata futurista*, a futurista est pedig az avantgárd egyik legfontosabb fegyverténye a művészet – nem művészet-kérdés újragondolásában (vagy értelmetlenné tételében). Emilia David meggyőzően mutatja ki a futurista és a dadaista est hasonlóságai-

²⁷ M: Futurizmus. = *Budapesti Hírlap*, 1931. jún. 17., 7.

²⁸ BÁLINT GYÖRGY: *I. m.*

²⁹ BÁLINT GYÖRGY: *I. m.*

³⁰ M: *I. m.*

nak kapcsán,³¹ hogy az avantgárdban olyan elemek (a közönséggel való interakció, az öltözék, a spontaneitás, a botrány) válnak művészeti tényezőkké, amelyek a megelőző (mondjuk így: esztétista) alkotói és befogadói gyakorlatban ilyen szempontból érdektelenek voltak.³² A futurista kiáltványokban teoretikusan is megfogalmazott *arte-vita* (művészet-élet) szemlélet persze a fluxus, a happening, a performansművészet belátásai felől nem tűnik túlságosan mehökkentőnek, a futurizmus történetének számos jelenségére azonban – és a futurista est mellett ilyen lehet egy, az interventizmus kérdése körül kialakuló tömegverekedés vagy az osztrák zászló felgyújtása – magyarázatot ad.³³

(*Futurista technikák*) Marinetti előadásában természetesen a futurizmus történetét és elveit is ismertette. Mondanunk sem kell, a futurista konyha kiáltványa, a taktilizmus vagy az aeropittura célkitűzései szintén nem voltak mindennaposak a Magyar Tudományos Akadémián. „Én bevallom bűnömet, eddigelé csak futurista festményeket ismertem és szó, ami szó, nem túlságosan apreciáltam őket. Mert ósdi elmaradottságomban azt tartottam, hogy az orr az arc közepébe való, a lábak a test legaljára és így tovább, hogyha pedig minden helyet cserél, az minden valószínűség szerint vasúti katasztrófa eredménye.”³⁴ Körülbelül ennyire lehetett értő az akadémiai közönség viszonya az avantgárdhoz, amikor Marinetti 1931-ben megtartotta előadását Budapesten. A futurizmus azonban – és jellemzően a háború utáni ún. *secondo futurismo* – jóval formabontóbb volt az első idők festészeti kubofuturizmusánál, amelyen a Budapesti Hírlap szerzője feltehetően ironizál. A már említett *arte-vita* megközelítés ugyanis nem csak átmeneti műfajok létrejöttét eredményezte – zaj-zene, „szabad szavas táblák” (tulajdonképpen képvers),³⁵ hangutánzó költemények –, hanem a művészi technikák egészen széleskörű bővítését is. A MTA-n tartott előadásán Marinetti négy ilyen technikai újdonságról beszélt bővebben: a taktilizmusról, a hangutánzó költeményről, az *aeropittúráról*, a Magyarországnak adott interjújában pedig a futurista konyháról. Utóbbi kettő egyébként 1931-ben a futurizmus legújabb vívmányai közé tartozott.

³¹ EMILIA DAVID: Le serate futuriste e le „soirées” dada, il teatro futurista e le esibizioni dadaiste: modelli somiglianti. = *Italianistica*, 2009/3, 41–55.

³² Természetesen a provokáció, a külsőségek, az imidzs már a modernéknél is fontos, mégsem képzik a művészi megvalósítás olyan integráns és elméletileg megokolt részét, mint az egyes avantgárd mozgalmak esetében.

³³ Jellemző, hogy a Fiume szabadcsapatokkal történő megszállásával járó groteszk, karneválszerű, eksztatikus állapotot – amelyből a futuristák is jócskán kivették a részüket – a berlini Club Dada (Huelsenbeck, Baader, Grosz aláírásával) táviratban üdvözölte. CLAUDIA SALARIS: *Storia del Futurismo*, Roma, Editori Riuniti, 1985, 125.

³⁴ M: Futurizmus. = *Budapesti Hírlap*, 1931. jún. 17., 7.

³⁵ Az érdekesség kedvéért szeretném idézni Kassák Lajos praktikus meghatározását a képversről: „Ámi be ván ráházva, áz kép. Ez be ván ráházvá, tehát kép. Amikor könyvben olvasod, akkor vers. Képelem, mit szólnák ákik nálád is konzervatívabbak”. HEGEDŰS GÉZA: Ama nagyon kevesek közé tartoztam, akikkel tegeződött. = *Kortársak Kassák Lajosról*. (Szerk.) Illés Ilona, Taxner Ernő. Budapest, PIM, 154.

A futurista konyha kiáltványa (1930. december 28.) volt az az ötlet, amelyet a magyar közönség már végképp nem tudott komolyan venni.³⁶ Amennyire ez kideríthető, előadásában Marinetti nem beszél futurista ételekről, a Magyarország című napilapnak ugyanekkor adott interjújában azonban tömören összefoglalja a futurizmus gasztronómiai elveit: „Harcolunk a futurista konyháért. Hadat üzenünk a makaróninak. A makaróni-kultusz a világ egyik legkonzervatívabb és legmakacsabb vallása. Mi harcolunk a makaróni ellen, mert az új embernek új ételekre van szüksége. Tavaly Milánóban nagy futurista bankettet rendeztünk. Szencziós új ételek kerültek az asztalra. Soha nem látott összeállítású húslevelek és szószok. Harcolunk a banális konyha ellen. Minden ebéd vagy vacsora legyen művészi élmény. Amellett legyen olcsó. A modern kémia lehetővé teszi, hogy úgyszólván egészen ingyen egészen eredeti ételeket, eredeti ízeket élvezhessünk. A futurista konyha azt akarja, hogy a legszegényebb ember is artistikus elragadtatást érezzen, amikor meglepő, új, egyéni ételeket eszik.”³⁷ A kiáltvány egyébként különböző ételek tápértékeiről és esztétikai élményről beszél, közöl futurista recepteket (pl a „plasztikus hús”-ét), és kiderül az is – ami ebből interjúból nem – , hogy a makaróni-ellenesség valódi oka az volt, hogy ebben az időben Olaszország, a gabonaimportot elkerülendő, át akart térni a rizstermesztésre.³⁸

Marinetti előadásában az újabb futurista vívmányok között ismerteti az *aeropittura* is (az *aeropittura* kiáltványa 1929-ben jelent meg), amely azonban nem jelentett akkora újítást a festészet történetében, mint a szabad szavas költészet az irodalomében – bár a kiáltvány hetedik pontja a neoavantgárd akciófestészet elveit idézi („minden aeropittura szimultán módon tartalmazza a repülőgép és az ecsetnek lendületet adó kéz mozgását”).³⁹ Megjegyzendő, hogy a futurizmus a húsz-harminc évek Magyarországának képző- és iparművészetére is hatást gyakorolt.⁴⁰ Az olasz futurizmus képzőművészeti tapasztalata a korban kétségkívül Scheiber Hugó művészetében a legfeltűnőbb – ráadásul Scheiber valóban kapcsolatot tartott a futuristákkal. A „futuristának is tekintett virtuóz kávéházi festő”⁴¹ már a Ma körül feltűnik, együttműködik a Der Sturmmal, 1933-ban pedig Marinetti meghívására részt vesz a római Nemzeti Futurista Kiállításon, ahol önállóan ál-

³⁶ PL.: KARINTHY FRIGYES: Forradalmi szakácskönyvem. = *Színházi Élet*, 1934/1; SZERB ANTAL: *A világirodalom története*. Budapest, Magvető, 2006, 872.

³⁷ BÁLINT GYÖRGY: I. m. = *Pesti Napló*, 1931. jún. 16., 7.

³⁸ F. T. MARINETTI: A futurista konyha kiáltványa. = *A futurizmus*. (Szerk., előszó) Szabó György. Budapest, Gondolat, 1967, 188.

³⁹ F. T. MARINETTI: *Teoria e invenzione futurista*. (Szerk.) Luciano De Maria. Arnoldo Mondadori Editore, 1983, 199.

⁴⁰ MARCO DELUCHI: *A futurizmus lenyomata a magyar iparművészetben*. Az előadás elhangzott Szegeden, 2009. dec. 9-én, „Az olasz futurizmus és európai modernség” című konferencián; KASSÁK LAJOS: *Reklám és modern tipográfia*. (Szerk.) Csaplár Ferenc. Budapest, Kassák Múzeum, 1999.

⁴¹ BEKE LÁSZLÓ, GÁBOR ESZTER, PRAKHALVI ENDRE, SISA JÓZSEF, SZABÓ JÚLIA: *Magyar művészet 1800-tól napjainkig*. Budapest, Corvina, 2002, 321.

líthat ki. (Haulisch Lenke szerint 1933-ban Marinetti „kapcsolatok után kutatni” jött Magyarországra, ekkor hívja meg a festőt Rómába).⁴² Scheiber művészetére elsősorban a *secondo futurismo* festészete, Prampolini, Depero, Dottori, Tato látásmódja hatott (képein az *aeropittura* különös perspektívájának tanulságai is ki-mutathatók).⁴³

(Kassák) Marinetti a futurizmus nemzetközi hatásai kapcsán beszélt a magyar és az orosz avantgárdról is. „Hirtelen megtorpan és kimond egy nevet, amely még nem hangzott el ezek között a falak között.” – Tudósít Bálint György a Pesti Naplóban. – „Azt mondja: ‘Kassák’. És azt mondja: ‘Ma’. Egy pillanatra megint csend lesz, az elnök a zöld asztal mellett felemeli a fejét, és feszült figyelemmel, várakozásteljesen néz Marinetti felé. Marinetti polemizál Kassákkal. Azt állítja, hogy a futurizmust nem lehet a marxizmussal összekapcsolni, mert a futurizmus annyi, mint nacionalizmus, individualizmus. Egyes helyeken a futuristák kommunisták lettek, mert az uralkodó osztályok és körök nem támogatták őket.”⁴⁴ Ez az „egyes helyek” Oroszországot jelenti, ahogy a Magyar Hírlap beszámolójából megtudjuk.⁴⁵ „Ezért kissé különös is” – idézi Marinettit a P. Gy. monogramú újságíró –, „hogy a futurizmus a nacionalizmus esküdt ellenségeként hazájában, Oroszországban is államköltészetté vált. Ennek magyarázatát abban látom, hogy a futurizmus romboló művészet, előbb lerombolja a múltat és mint ilyen, nagyon jól megfelel a szovjet urainak. Még egyszer hangsúlyozom, hogy nem tudom helyeselni a futurizmusnak bal felé, a szocialisztikus elgondolások felé való elhajlását, erről a témáról néhány évvel ezelőtt nagy vitáim voltak Párizsban Kassák Lajossal. A fasizmus és futurizmus a végtelenül fokozott történelemellenes aktivitás, maga az individualizmus, így tehát nem fér össze a kollektívizmussal.”⁴⁶ – tudósít a Magyar Hírlap

Bár Marinetti valószínűleg rosszul emlékezik arra, hogy Kassákkal Párizsban vitázott volna,⁴⁷ az idézett helyekből kiderül: Marinetti álláspontja a lényegében a futurizmusból elfejlődő, baloldali izmusokkal kapcsolatban inkább polemikus, semmint elzárkózó. Általában elmondható: Marinetti sokkal inkább művészet-

⁴² HAULISCH LENKE: *Scheiber Hugó*. Budapest, Serpent, 1995, 65.

⁴³ *Uo.*, 65.

⁴⁴ BÁLINT GYÖRGY: I. m. = *Pesti Napló*, 1931. jún. 16., 7.

⁴⁵ P. GY.: I. m.

⁴⁶ Kassák álláspontja a kérdésben összetettebb, „kollektív individuumokról” beszél ugyanis, olyan egyéniségekről, akik mintegy a közösséget képviselve, az ő szándékaikat akaratlanul is beteljesítve lépnek fel. KASSÁK LAJOS [Ludwig Kassák]: F. T. Marinetti = *Ma*, 1925/10.

⁴⁷ A források Bécsset említenek, igaz, eltérő időpontokkal: NÁDASS JÓZSEF: Kassák Lajossal az emigrációban. = *Kortárs*, 1968/10, 1629.; KASSÁK LAJOS, PÁN IMRE: *Izmusok: a modern művészeti irányok története*. Budapest, Napvilág, 2003, 228.; KASSÁK LAJOS: Marinetti az Akadémián. = *Nyugat*, 1931/13. Párizsi – igaz, bizonytalan – adat van viszont egy József Attila – Marinetti vitáról. Marinetti esetleg összekeverhette a két eseményt. SZABOLCSI MIKLÓS: *József Attila élete és pályája*. Budapest, Kossuth, 2005, I, 797.

ben gondolkodott, mint politikában.⁴⁸ Kevésbé megengedő Kassák, aki megszólítottak érezte magát: a Nyugatban éles hangú, nyíltlevélszerű kritikája jelent meg Marinetti előadásáról, amelyben az olasz költőt finoman fogalmazva erkölcsi hajlékonysággal vádolja.

Amint az látható, a korabeli, nem kormánypárti tudósításokban, ahol Marinetti szubverzív hozzáállását nem eltusolni próbálják, hanem számon kérik, az olasz költő fellépése egyfajta szalon-avantgárdként tűnik fel, „komédiázásként”, ahogy Kassák írja, amire Marinettinek egyszerűen hatalmi pozíciója adott lehetőséget. „Ez néha gyermekjátéknak tetszik.” – mondja maga Marinetti – „De jobb a gyermekek játéka, mint az aggastyánok játéka.”⁴⁹

Ma Marinetti 1931-es akadémiai előadása jól dokumentált, a futurizmus elméleti szövegeiből magyarázható avantgárd megnyilvánulásként tűnik érdekesnek, amely ahhoz kellőképpen megosztónak – tehát mégis működőnek? – bizonyult, hogy jól kirajzolja a magyarországi avantgárd-befogadás erővonalait.

⁴⁸ Jellemző, hogy Marinetti *Al di là del Comunismo* című munkájában üdvözli az orosz futuristákat. F. T. MARINETTI: *Teoria...*, 480–481.

⁴⁹ BÁLINT GYÖRGY: I. m. = *Pesti Napló*, 1931. jún. 16., 7.